

Striker Sándor:

Tipilakók

“A Tanyán szerettem volna élni veletek, hogy megosszam a barátaimmal mindazt, ami bennem jó, hogy felszívjam tőletek azt, ami én nem vagyok, s csak általatok lehetek, hogy életem számtalan tükörből sugározzon vissza. Alkotni szerettem volna rólatok, nektek, gyereket szülni önmagának, hogy maga válassza barátait, megsokszorozni mindazt, mi bennem van, s az állandó választási lehetőségek káprázatában teremteni meg önmagam.

Egészen hihetetlen, hogy lehetőségeink legalján tengődünk, sorsunk kényszereit testünkre szabjuk, s otthonosan érezzük magunkat abban, megszokjuk a folytonos légszomjat és már nem is kapálózunk friss levegőért, pedig tudjátok, ugye, hogy fuldoklunk.”

levél itthonról (1977)

„London, Huntindon Road

szerda, augusztus 31.¹ du. 1/4 6-kor

Két nap alatt megjártam oda-vissza Wales-t. Odafele három órát álltam, szerencsére napfényben, aztán egy Fiat 132-es házaspár elvitt a második Service-ig. Ott megjavítottam a helyi automata autóvezető rekordot és kiálltam; az előttem álló srác rendes volt, mert mivel leültem, hogy ne zavarjam (ugyanis nem volt hely), szólt a srácnak, aki felvette, hogy én is Newportba megyek. Egy MG volt, öreg és utánfutós. Este 7-re buszoztam be Cwmbranba, ahol C. és rengeteg levél várt, jót aludtam, és reggel az apja kivitt a csatlakozásig. Ott elég szar volt, egy festő zörgő kocsiban elvitt a következő csatlakozásig, és én elgyalogoltam a harmadikig, vagyis a London felőli elsőig, ez jó 4-5 kilométeres séta volt keresztül-kasul. Ott több mint másfél órát álltam iszonyú rossz szélben, jó hidegben. Felvett egy srác, aki Bristolba ment, de beszálltam, mert nem bírtam már a hideget. És jól tettem. A hippik első nemzedékéből származtatja magát. Évek óta elment otthonról, előbb Wales-ben élt egy évig, aztán két évet Írországban és most két éve újra Wales-ben. Egy tipiben² élnek – kommunában, a földet, egyrészt munkanélküli-segélyt kapnak, másrészt gazdálkodnak. Van lova, annak akart szélfogó-vásznat venni Bristolban, de nem talált, úgyhogy vitt tovább az öreg, de erős kisbuszban London felé, ahol majd eladja a kocsit, és vesz egy kisebbet.”

A fenti idézet talán jól érzékelteti, hogy olykor milyen esetlegesnek tűnő úton-módon, szinte véletlenül bukkan fel a hiányzó szem, a nem sejtett kapocs, ami szándékainkat céljainkkal egybefűzi. Még csak nem is félreértés, csupán a lejegyző előzetes tapasztalatait³ és ki nem hasonló törekvései eredményezték, hogy a

¹ 1977-es év

² itt fonetikusán; angol írásképe változó: teepee, tepee, tipi

³ Noyers: egy színházi csoport élt itt együtt egy tanyán 1977 nyarán

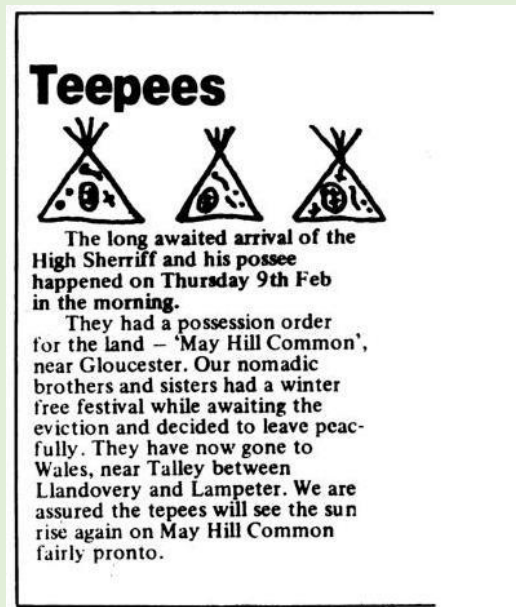
naplóba a „kommuna” kifejezés került. A kifejezés sem akkor, sem később nem hangzott el, ha a völgyben élő emberek beszéltek önmagukról. Ezért használjuk a továbbiakban a „telep” megnevezést, s ezt is csak akkor, ha földrajzi, mezőgazdasági vagy egyéb fizikai ok miatt konnotálnunk kell mint önálló „mást”. Ők maguk leginkább ilyen kifejezéseket használtak: „itt a völgyben”, „lent a faluban” vagy „hétfő reggel visszamegyek a völgybe”, ha éppen Londonban voltak.

Wales déli részén, de még jócskán a hegyekben, Llandoverly és Lampeter között, Talley falujához gyalog félórányira, erősen tagolt dombvidéken rejtőzik a kis telep. Az egyes otthonok elrendezése ugyanolyan tapintatos, mint általában a szomszédság a brit szigeteken: egy apró patak két oldalán tucatnyi tipi, három lerögzített lakókocsi, két furgon és egy deszkából-lakókocsiból készült öszvér-épület bukkan elő s tűnik el egymás után aszerint, hogy éppen melyiknek látogatjuk gazdáját. Egyik a másik felől csak a legritkább esetben látható, de nem kerítések takarják, hanem fák, bokrok vagy hajlatok. A szemközti dombról – mely az egész környékhez hasonlóan jámbor tehének sövényvel parcellázott legelője – hiába fognánk át a látványt, egyszerre nem láthatunk többet két-három „sátornál”, parányi kerteknél. Szívesen festenek játszadozó gyermekeket is ez idilli képbe, s köréjük játékos kutyákat, de kutyák itt nincsenek, s a meglehetősen hideg és sűrű pára miatt a szoknyába-nadrágba, számtalan pulóverbe és szinte kivétel nélkül gumicsizmába bújtatott gyerekek alig mutatkoznak, leginkább egymást látogatják vagy egy tipiben hallgatják a felnőtteket. A vendégnek két lehetőség kínálkozik szállásra: a közös tipi vagy a pajta, mely ajtó-ablak nélkül s itt-ott foghíjas cseréppel egyébként a tipinek való vászon és egy hatalmas régimódi varrógép otthona. A civilizált gondolkodásmód talán arra vezetné, hogy inkább a pajta mellett döntsön, lévén annak legalább kőfalai, ám a tipivel ellentétben azt nem lehet fűteni.

A tipi az észak-amerikai indiánok, elsősorban a vándorló prérilakó törzsek mobil otthona. Hat-tizennégy hosszú póznát gúlába rakva ponyvával (eredetileg bölénybőrrel) fedtek be úgy, hogy felül nyílás maradjon, ez lett a kémény. Alatta bent nagy kövekkel körberakott tűzhely, melyben ég a tűz vagy legalább parázs; kétfelől két vastagabb rönköt mozgatnak egyre beljebb, s ezeknek izzó vége gondoskodik erről. A folytonos hő napok-hetek múltán átmelegíti a földet és távoltartja a nedvességet.

Körben ponyvát terítettek le a földre úgy, hogy felvonták szélül, és méteres magasságban a póznákhoz kötötték, így egyrészt kettős fal keletkezett, mely sokkal jobban véd, másrészt pedig raktér, ahová kisebb ládák is beférnek. A belső ponyva mentén takarók, csupán a bejáratnál van egy kis belépő – a bejárat ponyvával fedhető, ahogy két mozgatható póznával s a rájuk kötött ellenzővel a „kéményt” is be lehet állítani, ahogy a szél kívánja. Indián táborokban a tipik körben álltak s bejáratukkal általában közép felé.

Magyarországi viszonyok szerint ez a terület zártkertnek tekinthető. Így állandó lakás céljára nem lehet épületet felállítani a völgyben. Egyéb, gondolati vonatkozásai mellett éppen ezért dönthettek az ide települők a tipi mellett, mely európai szemmel nézve sátor, s nem épület. Jogi szempontból tehát a tipi kibúvót jelent és mentesít mindenfajta kötöttségtől, ellentétben például a völgyben „lehorgonyzott” lakókocsikkal, amelyeket hivatalosan évenként kötelező műszaki vizsgára kellene vinni. Így bármikor ittletük. A megtámadás ürügyét pedig állandóan lesik a helyi hatóságok, bár Chris közlése szerint eddig nem sok sikerrel. „A rendőrség eljött a szomszéd gazdákhöz, hogy valami terhelő dolgot, vádakat gyűjtsön

rólunk, hogy legázoltuk a kerítést, hogy hangoskodtunk és garázdálkodtunk, hogy loptunk vagy más kárt okoztunk. És mindegyik gazda elküldte a rendőröket, hogy nem, ezek rendes emberek. Sőt, az egyik azt mondta, hogy maguk több gondot okoznak a vádaskodásukkal, mint ezek a fiatalok, akik itt élnek.”

A tipi azonban nemcsak a jogi kiskapu eszköze, hanem olyan tudattartalmat is hordoz, amely ennél jóval messzebb visz. Ez megmutatkozik a helyiek, a Talley-beli gazdák ellentmondásos viselkedésében is. A hatóságok ellen megvédték a tipilakókat, hiszen azok – vagyis közülük is az asszonyok – szemmel láthatóan eredményesen művelték apró földecskéiket és rendben tartották az ösvényeket, ami mindenképpen becsülendő, a falut pedig alig-alig látogatták, mert abból éltek, amit termeltek, így ritkán vásároltak. A postás kijárt hozzájuk, így az érintkezés tulajdonképpen rendezett volt. A feszültséget a gyerekek okozták, bár teljesen akaratlanul. Ők ugyanis bejártak a falusi iskolába, ahol nyilvánvalóan kiríttak a többi gyerek közül. Mintha Móra Ferenc tanyasi gyerekei csöppennének hirtelen egy mai szépen felszerelt, korszerű iskolába. Valószínűleg maguk a falusi gyerekek is kinézték őket, s a szülők pedig mindkét oldalon határozottan ellenezték ezt az „együttlétet”. A tipibeliek saját maguk szerették volna tanítani gyerekeiket, amit talán képtelenség lett volna teljesíteni, ha maguk a falusiak nem támogatják ezt a kívánságot. Ők ugyanis nem tartották jónak a tipi-gyerekek jelenlétét az iskolában: azok másfélék voltak. Így létrejött a telepbeli „iskola”, ahol a szülők közül néhány vállalkozott a gyerekek tanítására – volt közöttük végzett tanító is – s ezt az oktatást a hatóságok elismerték.

A falusiak idegenkedése természetesen érthető, a „bevándorlók” mindig ellenérzetet keltenek, s ez esetben fokozták azok az életmódbeli eltérések is, amelyeknek megismerésétől önmagukat és gyermekeiket is óvták. Pontosán érezhették, hogy éppen az életmód az összetartó erő a tipibeliek számára, nincs se vallási, se gazdasági, sem pedig etnikai vonás a telep működésében. Tudattartalom azonban van, ám ez „rejtőzködik” s nem manifesztálódik programnyilatkozat, publikáció vagy más egyéb formában. Eszmeviláguk a hatvanas évek hippizmusának folytatása, de nem átvett kultúra, hiszen legtöbbször 32-35 éves, s így végigélte a Beatlest és az azt követő évek nagy fesztiváljait. Egyikük, [Sid Rowle](#) liverpooli, John Lennon gyerekkori barátja volt, s ahogy mondta, „Lennon ott követte el a legnagyobb hibát, hogy egy milliót vett el feleségül.” Ők tehát nem átvették, csak folytatták a társadalomból való kivonulást, a „máshogy élés” eszméjét. Ennek gyakorlata a hetvenes évek végén eléggé kialakult.

Abbahagyták a munkát, munkanélküli-segélyt kérvényeztek s abból éltek. Ez eredeti lakóhelyükön egyszerű, de a völgyben meg kellett ezért is küzdeni. Ugyanis a segély felvételéhez szükséges, hogy egyrészt héten aláírjanak a helyi munkaközvetítőben, másrészt hogy állandó lakcímük legyen, ahová a csekket küldhetik. Az idők folyamán a tipilakók mindezt elérték, vagyis a már említett törvény dacára a tipiket állandó lakóhelyként ismerték el a hatóságok. Ez utóbbi már láthatóan a régi „ellenkultúra” eszméjének valamifajta megvalósítása, hiszen egy technikai szinten álló társadalom belsejében hoztak létre egy olyan szigetet, amely dacára annak, hogy társadalmi szempontból felesleges (munkanélküli) emberekből áll, mégis él, működik, s tagjai dolgoznak. S ez a munka alapvetően eltérő az egész környezettől, hiszen nem adják el terményüket, csak fenntartják magukat vele. A munkanélküli-segély elegendő az iparcikkek beszerzésére, a fűtést pedig az erdős vidék fái bőségesen biztosítják. Így afféle nomádként élhetnének, más egyéb eltérés nem lenne környezetük és köztük, mint hogy ők „alacsonyabb”, archaikusabb szintre szállították le életvitelüket. Azonban van két olyan terület, ahol – ők és a hasonló folytatók – hozzátesznek valamit a társadalmi kultúra egészéhez.

Az egyik az életmódon belül a táplálkozás. Ennek gyökere is az ellenkultúra egyik gondolata, a túlcivilizált étkezési szokások elutasítása. A nyugat-európai, amerikai háztartások túlnyomó részében hétköznapiakon konzerv-ételek kerülnek az asztalra, csíráztatott tej, szintetikus joghurt, mesterségesen óriásira kitenyészített gyümölcsök és agyoncukrozott üdítőitalok. A műtrágyázott és agyontartósított ételek hatását meglehetősen tömören foglalta össze egy San Franciscó-i temetkezési vállalkozó, amikor kijelentette, hogy

a halottak jóval tovább „eltartanak”, mint néhány évtizede, hála a bennük felgyülemlett, soha ki nem ürülő tartósítószernek. Így a társadalmat otthagyták, vagy azok, akik hatása alá kerültek az ilyen gondolatoknak, megváltoztatták étrendjüket. Furcsa módon ez jól illeszkedett egy régebbi hagyomány, az angol puritánok és kvékerek évszázados tradíciójához. A reggeli zabkása, a mogoróvaj, a méz, a párolt zöldségfélék stb. azelőtt a szegényemberek életmódját jellemezték, most ezt azok elevenítették fel, akik meghaladták az átlagos táplálkozáskultúrát. A mai szegényember ugyanis nap mint nap hasábkrumplit eszik hamburgerrel, hot doggal vagy grillcsirkével, s mindehhez egy cola-jellegű italt, s az angolszász országokban vasárnap sem divatos a nagy ebéd, egy konzerv megteszi. (A meglehetősen egyoldalú táplálkozás legkézzelfoghatóbb jele a gyerekek korai fogromlása, ami elsősorban a túlzott cukorfogyasztás eredménye.) Az alternatív étrend, vagy, ahogy ők nevezik, a „kiegyensúlyozott táplálkozás”⁴ sok zöldségre, olajos magvakra, teljesértékű (barna) lisztre és kenyérre, valamint különféle herbateákra épül, s betegség esetén ameddig lehet, elkerülik a gyógyszereszt. A völgyben lakók között sok a vegetáriánus, ki önszántából, ki kényszerűségből. Ha rövidebb időre városba mennek, vesznek itt-ott szendvicset, ha azonban több napra Londonba vagy egy-egy fesztiválra mennek, akkor vagy magukkal viszik, vagy „rekonstruálják” konyhájukat. Sokan a városban maradottak közül élelmiszerboltot, pékséget vagy teázót nyitottak, ahol beszerezhetők a szükséges ételek és alapanyagok, ezek a helyek, mint például a Portobello Road környéke Londonban, egyben találkozási alkalmat is nyújtanak. A „hivatalos”, üzleti élelmiszeripar hamar felfigyelt erre az elegáns boltok is nyíltak, ahol izlésesen csomagolva, kis adagokban és igen drágán lehet „organikusan termesztett”, vagyis nem műtrágyázott zöldségféléket, „élő joghurtot” stb. kapni.

Az étrendváltás nyilvánvaló megfogalmazása az eltérő életmódnak egy olyan kulturális közegben, ahol erre alig figyelnek. Ez azonban mindenkinek „magánügye” s így nem gyakorol túl nagy hatást a társadalomra, márpedig az ily módon élők, s így a wales-i tipibeliek is ki akarnak fejezni valamit: a szembenállást a személytelen, egymás mellett szótlanul elmenő, reménytelenül egyforma és reménytelenül egyformán beszűkülő életmódot folytató emberekből álló, s éppen ezekre építő hatalommal.

Ennek előbb ösztönös, majd a nagy hullámok levonultával egyre inkább tudatos gyakorlati megnyilvánulásai a fesztiválok. 1959 óta számtalan népzenei, majd rockfesztivál követte egymást sokszor százezrek részvételével, Amerikában a vietnami háború elleni tiltakozás ezeknek különös jelentőséget biztosított. A hetvenes évek végére megváltoztak a politikai, gazdasági (és könnyűzenei) körülmények. De Angliában megmaradt a fesztiválforma, mint az állampolgári jogok gyakorlásának egyik kifejezése. Ugyanis az angol törvények szerint közterületen mindenki folyamatosan tartózkodhat 30 napig, azután tovább kell mennie. S közterület viszonylag kevés van, de az annál híresebb helyen, Így például Windsor környéke, Stonehenge világhírű kövei angol jog szerint közterületek. Így évről évre itt a fesztiválokat, kinyilvánítva, a „köz” él jogával, s magáénak tekinti a földet. A fesztiválok több naposak, a stonehenge-i egy teljes hétig tart – de nem a zene hozza ide az embereket, hanem az „otlét”. A stonehenge-i különösen fontos a tipilakóknak. Ez a nyári napfordulóval kezdődik, amiről a hivatalos kultúra is megemlékezik: beöltözött kelta papok, druidok végzik el az ősi természeti szertartást a köveknél, s ezt a televízió és az újságok is ismertetik, hiszen az angolok köztudomásúan hagyománytisztelők. A hippik utódai oda is mennek, ünneplik a természet körforgását. Ilyenkor kap szerepet igazán a típi. A tágas mezőn körben felállítva rejtélyesen s fenségesen hirdetik a fehér ember által leölt indiánok, a „fejlődés” által elpusztított ősi kultúrák szépségét és életképességét. A fesztivál körülményei között ők az arisztokrácia: teljes háztartásuk itt van, s így hétköznapi életüket folytatják, míg a városból jöttek se a sátrakban, se a szabadban nincsenek már otthon. Általában idősebbek is, mint a sátorozók, sőt a zenészeknél is, akik immár punkzenét játszanak. Megdöbbentő kép, ahogy a tizenhét-tizennyolc éves bőrruhás legények kemény zenéjét állva, töprengve figyelik a náluk csaknem kétszerannyi idős „elsőgenerációs” fesztiválosok.

⁴ balanced food, balanced diet

A tipilakó közösség csupán egyik ága annak a mozgalomnak, ami az életmód forradalmi megváltozását hirdette a hatvanas években. Sokan „beépültek”, hivatásos tagjai lettek a társadalomnak, s csak ez s még néhány ilyen kis csoport maradt meg. 1978 januárjában a BBC kétrészes műsort készített a vasárnapi csúcsidőben sugárzott *Everyman* program keretében „Hova tűnt a sok virág?” címmel. Ennek első része azokat mutatta be, akik felhagytak korábbi „hippi” életükkel, s a második pedig a „megmaradtakat”, így a völgybeli tipilakókat is. A kamera bejárta a patak vidékét, a kis kerteket – a színes képernyőn levélen ott vibrált a nap. Nem látszott a kemény munka, az elszigeteltség: a „megmaradtak” közül egyértelműen a legsikeresebbnek mutatta be a riporter a völgybeliek életét. Chris hozott fát lovával, majd Sid Rowle beszélt. A műsort Cambridge-ben az úgynevezett University Center-ben láttam, mely az egyetemi – diákságnak épített modern kulturális, sport és étteremkomplexum. Előbb egy Frank Sinatra-film volt, majd hírek, s az ötvenfőnyi diákközösség felénél is kevesebbre olvadt az *Everyman* kezdetére. Néhányan érkeztek a másik két TV mellől (a három csatornát egy-egy színes televízió folyamatosan lehet nézni itt a különböző emeleteken) kifejezetten ezért a programért. A meditációba merülő, városi szobáikban elmélkedő vagy tanító egykori hippiken bántóan nevettek, s gúnyolódtak a völgybelieken is. Talán érdemes a műsorfüzet, a *Radio Times* beharangozó cikkét idézni:

„A béke és a szeretet olyan eszme, amelyen majd mindenki osztozik, amelyet csaknem minden vallás tanít; de életben tud-e maradni ez az eszme a való világban?”

„Ha másnak lehet mosogatógépe és helikoptere, akkor mi miért ne ülhetnénk körül a tüzet ???”
Chris Waite tipilakó, Wales.

Irodalom

RIGBY: *Communes in Britain*, Routledge (1974)

KANTER (szerk.): *Communes and Utopias in Sociological Perspective* (1973)

ABRAMS (and) McCULLOCK (szerk.): *Communes, Sociology and Society*, University Press (1976)

Robert HOUÏRET: *Getting Back Together*, Abacus (1973)

T.C. McLuhan: *Touch the Earth*, Abacus (1977)

Peter DEADMAN and Karen BETTERIDGE: *Nature's Foods*, Rider and Company (1977)

(Eredeti megjelenés: [Folklór-Társadalom-Művészet, 14. 1983/3. pp. 38-42.](#))